

Joanna Pamięta-Borkowska

Uniwersytet Warszawski

j.pamiet@student.uw.edu.pl

„Przekład jako doświadczenie obcego” w kontekście przekładów literatury *fantasy*

Przekład jako „doświadczenie obcego” może być rozumiany dwojako – jako ustalenie stosunku swojego do obcego, czyli „otworzenie nam obcego dzieła w jego czystej obcości” [Bergman, 2009: 249], ale też jako wygnanie dzieła, doświadczenie dla samego obcego.

Antoine Bergman zauważa, że deformacje przekładu są łatwiej akceptowalne w przypadku powieści niż poezji, a często nawet niedostrzegalne. Postuluje on wprowadzenie badania nazwanego „analitiką przekładu”, które miałyby umożliwić ustalenie tendencji deformujących. Wymienia 12 zespołów systematycznych, których wydzielenie ma służyć uwidocznieniu uniwersaliów deformacji nierozłącznie związanych z czynnością tłumaczeniową. Zwraca jednak uwagę na konieczność odgraniczenia „analitiki przekładu” od badania norm literackich, społecznych, kulturowych i innych, ponieważ są to normy historycznie zmienne i nie odnoszą się wyłącznie do tłumaczenia [Bergman, 2009: 263]. W niniejszej pracy nie skupimy się jednak na przyporządkowywaniu deformacji poszczególnym zespołom, ponieważ naszym celem nie jest systematyzacja pomyłek, a unaocznienie ich i wskazanie powodów ich wystąpienia. Ponadto zastosowaliśmy podział nie ze względu na rodzaj deformacji, lecz na jej przedmiot.

Według Antona Popoviča odbiorca przekładu różni się tym od odbiorcy oryginału, że oczekuje obcości, inności, „odmiennego kolorytu

opisywanego dzieła” [Popović, 2009: 13]. Uważa on, że tłumacz powinien umieć wykorzystać ten fakt. Dla opisu tej tendencji używa terminu „przekładowość”, co definiuje jako „odczuwanie przekładu na tle produkcji rodzimej jako produktu obcego”.

Współczesne opowiadania *science fiction* i *fantasy* pozwalają zaobserwować, czy tego typu oczekiwania są spełniane. Oczywiście jest, że już sam gatunek zakłada obcowanie z czymś niezwykłym¹, jednak należy zwrócić uwagę na charakterystyczny ryt fantastyk narodowych. Bogata rosyjska i polska mitologia jest niewyczerpanym źródłem inspiracji dla pisarzy *fantasy*.

Jeśli chodzi o miejsce akcji, to poza klasycznymi powieściami rozgrywającymi się w mitycznych światach przypominających średniowiecze, popularną praktyką autorów *fantasy* jest wprowadzanie wątków mistycznych do akcji osadzonej we współczesnym świecie. Przyświeca temu wiele celów. Folklor pełni rolę jednocześnie przybliżającą treść czytelnikowi – bo w końcu są to jego rodzime, znane z bajek demony. Jednocześnie nacechowanie powieści wątkami mitycznymi sprzyja stworzeniu aury tajemniczości. Czytelnik obcuje z czymś niezwykłym, mimo że, paradoksalnie, znanym.

Na podstawie powyższych rozważań można pokusić się o wysnucie tezy podwójnej roli postaci infernalnych, czyli postaci pochodzących ze sfery negatywnego *sacrum*, takich jak wampir, wilkołak, wiedźma, czarnoksiężnik. Jeśli wywodzą się one z mitów, wywołuje to w czytelniku wrażenie obcowania z czymś znanym, mimo że z gruntu niezwykłym i nie z tego świata. Ów motyw doskonale wpisuje się w intertekstualną modę postmodernizmu. Nie bez powodu w ostatnich latach można zauważyć zwiększoną popularność powieści będących od nowa napisanymi baśniami, bajkami dla dorosłych, np. opowiadania Andrzeja Sapkowskiego czy powieści Siergieja Łukjanienki, w których występują znane z bajek postacie infernalne, takie jak wampiry, wilkołaki czy Baba Jaga². A zatem odczuwanie przekładu na tle produkcji rodzimej jako produktu obcego jest zgodne z oczekiwaniami odbiorców.

¹ Wskazuje na to obecność terminów *fiction* oraz *fantasy*, fantastyka, fantazja naukowa itp. w różnych językach, jak również określenie „pisarz fantasta”.

² Warto też wspomnieć cykl o wampirach autorstwa Stephanie Meyer, który zapoczątkował w literaturze młodzieżowej modę na infernalnych bohaterów.

Nasze rozważania oparte są na wybranych przykładach z literatury *fantasy* z ostatnich kilkunastu lat. Na potrzeby artykułu wybrani zostali dwaj autorzy piszący w podobnym stylu – Andrzej Pilipiuk i Jewgienij Łukin (Евгений Юрьевич Лукин). Obydwaj piszą w stylu zwanym *urban fantasy*, pełnymi garściami czerpiąc pierwszy z polskiego, a drugi z rosyjskiego folkloru. Bohater Andrzeja Pilipiuka, Jakub Wędrowycz, opisywany jest jako plugawy degenerat, bimbrownik i egzorzysta mieszkający w Starym Majdanie koło Wojsławic. Pierwsza powieść z Jakubem Wędrowyczem pojawiła się w 1996 roku. Bohater opowieści Jewgienija Łukina, Jeffrem Niechoroszew (pierwsze opowiadanie wydane zostało na początku 2003 roku), pod wieloma względami przypomina Wędrowycza. Jest on mianowicie starszym człowiekiem z problemem alkoholowym i charakteryzuje się stoickim, filozoficznym podejściem do życia. Obaj bohaterowie stosują niewyszukane metody walki z nadprzyrodzonymi istotami. Andrzej Pilipiuk jest pisarzem bardziej znanym w Rosji niż Jewgienij Łukin w Polsce, ale obaj autorzy mają na swoim koncie przetłumaczoną dużą liczbę swoich powieści. Ich dzieła ukazywały się w znanych na rynku czytelniczym czasopismach i zbiorach opowiadań (m.in. *Mroczny bies. Almanach rosyjskiej fantastyki* albo zbiory opowiadań pod redakcją Andrieja Bielanina). Jewgienij Łukin i Andrzej Pilipiuk cieszą się też niesłabnącą popularnością w swoich ojczyznach, są laureatami wielu konkursów i plebiscytów.

W niniejszym artykule analizie zostały poddane wyrazy i wyrażenia związane z okultyzmem oraz folklorem, a także elementy gwary wchodzące w skład specyficznego słownictwa tworzącego klimat postaci. Są to elementy świata przedstawionego: nazwy zawodów, zjawisk i przedmiotów, potworów i mitycznych istot. Wiele z nich to faktycznie istniejące terminy, ale dużo jest też autorskich neologizmów.

Postanowiłam zastosować podział nie ze względu na cel – ten jest jasny: wykreowanie na bohatera człowieka starej daty pochodzącego ze wsi oraz wywołanie wrażenia obcowania z fachowcem w dziedzinie ezoteryki – lecz ze względu na efekt tłumaczenia. Próbuję odpowiedzieć na pytania: czy został zachowany koloryt oryginału? Czy tłumacz opuścił neologizm albo fragment brzmiący zbyt obco, a może zastosował tłumaczenie opisowe? Dokonałam podziału na elementy zachowane i opuszczone lub zmienione w tłumaczeniu oraz starałam się ustalić, na ile tłumacz zrozumiał intencje autora.

1. Okultyzm, demonologia

a) elementy zmienione w tłumaczeniu

Jewgienij Łukin, *Астральная история* (w Polsce opowiadanie zostało wydane w tomie *Mroczny bies. Almanach rosyjskiej fantastyki. Opowieści z Bakużyna* w przekładzie Eugeniusza Dębskiego, polski tytuł: *Astralna historia*):

1. колдун – wiedźmag, 2. кудесник – mag, 3. чародей – mag.

W przykładzie 2. i 3. brakuje konsekwencji w tłumaczeniu na język polski, w oryginale w ogóle nie jest używany termin *mag*, który ma zabarwienie neutralne, pochodzi od łac. *magus* i oznacza osobę obeznaną ze sztuką. Mamy tu do czynienia z ekwiwalencją funkcjonalną. Ponadto słowo *колдун* tradycyjnie tłumaczone jest na polski jako *czarownik/czarodziej*, który jest pojęciem ambiwalentnym, w przeciwieństwie do wspomnianego *maga*. W *Wielkiej księdze demonów polskich* Podgórskich *czarownik* i *czarodziej* występują obok *czarnoksiężnika* jako męskie odpowiedniki czarownicy, czyli osoby zawierające pakt z diabłem [Podgórcy, 2005: 91].

4. ученик чародея – terminator maga

Z jakiegoś powodu Dębski nie chciał użyć zwrotu frazeologicznego *uczeń czarnoksiężnika* zaczerpniętego z dobrze wszystkim znanej ballady Jahanna W. Goethego *Uczeń czarnoksiężnika* oraz symfonicznego scherza Paula Dukasa, które jest znanym motywem muzycznym z 1897 roku. Sam zwrot wywołuje u czytelników konkretne skojarzenie z osobą przywywołującą siły, których nie jest w stanie sama opanować. Biorąc pod uwagę intertekstualność opowiadań Łukina, można zakładać, że również u niego zastosowanie owego zwrotu jest celowe. Ponadto nawiązanie do chaosu spowodowanego brakiem wiedzy i małymi umiejętnościami ucznia znajduje się w opowiadaniu *Pierwsze odstręczenie*, w którym uczeń Jefrema, Gleb, eksperymentuje z magią podczas swojego pierwszego zlecenia. Jak można się domyślić, kończy się to niezbyt szczęśliwie.

Andrzej Pilipiuk, *Tajemnice wody* (w tomie *Czarownik Iwanow*, rosyjskie tłumaczenie w przekładzie Margarity Bobrowskiej pod tytułem *Загадки воды*, wydane w 2009 roku w tomie *Ангел быстрого реагирования*):

5. Jakub przypomniał sobie, jak rzucił uroki, jak walczył w ponurych, ciemnych lasach z kapłanami Światowida, jak w podziemiach mauzoleum wbijał Leniowi osikowy kołek w pierś.

Якуб припомнил, как он снял порчу ведьмы, как бо ролся в темных, мрачных лесах со жрецами Световида, как в подземельях Мавзолея бивал осиновый кол в сердце Ленина, причем дважды.

W powyższym przykładzie rzucanie uroków zostało pomyłone ze zdejmowaniem klątwy rzuconej przez wiedźmę. Postać Jakuba traci przez to charakter wszechmocnego czarownika, który nie tylko potrafi zdjąć urok, ale przede wszystkim sam może go na kogoś rzucić.

6. *уторсе* – *утопленники*

Utopiec to demon wodny powstały z duszy topielca [Podgórcy, 2005: 488]. Czasami bywa nazywany wodnikiem – z tego względu najbliższy mu rosyjski demon to водяной (воденик – нечистый дух, сидящий в омутах [Даль, 2007: 39]). *Утопленник* nie wskazuje na demoniczną proveniencję postaci, a jest po prostu określeniem topielca.

b) elementy zachowane w tłumaczeniu

Jewgienij Łukin, *Astralna historia/Астральная история*:

7. *колдун, колдуны* – *czarodziej/czarownik*, 8. *чародей* – *czarownik*

W powyższych przykładach tłumaczenie mniej więcej pokrywa się z oryginałem.

9. *звездомол* – *gwiazdopis* oraz 10. *суеплѣм* – *plotkotwór*

Są to tylko niektóre występujące w prozie Łukina neologizmy odautorskie. Pełnią one przede wszystkim rolę ironicznej charakterystyki świata oraz samego bohatera, balansującego na granicy między realnym światem a jego drugim, niesamowitym odbiciem [Полухина, on-line].

Kalki:

11. *проуцельга* – *kiw majster*, 12. *барабаиука* – *barabasza*, 13. *угланчики* – *ugłańczyki*, 14. *страиуки* – *straszki*, 15. *хыка* – *chyka*

Warto zwrócić uwagę na ostatni z powyższych przykładów. Chyka to znany we współczesnej Rosji demon, którym w niektórych regionach straszy się dzieci, w innych zaś jest uznawany za ich obrońcę. Postać ta znana jest też pod nazwą *choka*. Łukin nawiązuje do współczesnych *urban legend*, bajek i rymowanek. Brakuje jednak bezpośrednich odniesień do rosyjskiego folkloru. W Internecie toczy się sporo dyskusji na temat pochodzenia Chyki i wszystkie dotyczą dziecięcych strachów.

Когда мой племянник был маленьким (ну, года два), он находил в доме любые темные отверстия (щель в балконной плите, замочные скважины, розетки etc), показывал на них пальчиком и предупреждал: «Туда пальчик не засу-у-у-унь. Там Хыка живет!». Кто такая Хыка – выяснить не удалось ни тогда, ни позже – cytat z wypowiedzi blogerki *eva_nadu* (eva-nadu.livejournal.com/120338.html).

(Kiedy mój siostrzeniec był jeszcze malutki [miał tak z dwa lata] szukał po całym domu wszelkich ciemnych dziur [szczeliny w płycie balkonowej, dziurki od klucza, gniazdka] wskazywał je paluszkami i ostrzegał: „Nie wsuwaj tam paluszków. Tam siedzi Chyka!” Czym jest Chyka, do dziś nie udało się ustalić” – tłum. moje).

Podobne skojarzenia ma użytkownik Bronisława:

Кого пугаются дети? Это моя история, я испугалась в раннем детстве, видя какое-то существо для других невидимое, я кричала «хыка».

(Czego boją się dzieci? Moja historia jest taka: we wczesnym dzieciństwie przestraszyłam się na widok czegoś, co dla innych było niewidzialne, krzyczałam wtedy: „chyka” – tłum. moje).

Jewgienij Łukin, *Astralna historia* / *Астральная история*:

16. *аспрал* – *astral*, 17. *материальная оболочка* – *materialna powłoka*, 18. *астральное тело* – *ciało astralne*

Wszystkie występujące w rosyjskim oryginale terminy z dziedziny ezoteryki zostały poprawnie zidentyfikowane przez tłumacza i oddane w tłumaczeniu.

Jewgienij Łukin, *Первый отворот* (w Polsce wydane w tomie *Mroczny bies. Almanach rosyjskiej fantastyki* pod tytułem *Pierwsze odstręczenie* w przekładzie Eugeniusza Dębskiego):

19. Знахарь – Znachor, 20. „нашептал на медвежье сало” – „naszepcił na niedźwiedzie sadło”,

21. *кранива, плакун и радиоактивная трава чернобыльник* – *pokrzywa, krwawnica i radioaktywna trawa czarnobylnica*,

22. „мгновенный пробой позитива на землю” – „poddawany był natychmiastowemu przebiciu pozytywu do gleby...”

23. „Капкан был именной, настроенный на конкретного человека, и тем не менее отрицаловкой от него шибало крепко” – „Wnyki były ukierunkowane imienne, na konkretnego człowieka, niemniej negatem waliło od nich mocno”.

W powyższych przykładach nazwy profesji (znachor), czynności (szeptanie), ziół (krwawnica, czarnobylnica) oraz skróty terminów z dziedziny ezoteryki (pozytyw, negat) zostały poprawnie zidentyfikowane przez tłumacza i położone na analogiczne nazwy w języku polskim.

Andrzej Pilipiuk, *Kotłownia* (w tomie *Czarownik Iwanow*, rosyjskie tłumaczenie w przekładzie Andrieja Bielánina pod tytułem *Котёл*, wydane w tomie *Казачьи сказки*):

24. *egzorcyста* – *экзорцист*, 25. *bies* – *бес*, 26. *Boruta* – *Борым*, 27. *Lucyfer* – *Люцифер*, 28. *potępieńcy* – *грешники*

Terminy związane z demonologią przetłumaczono prawidłowo. Należy zwrócić uwagę zwłaszcza na to, że *bies* został prawidłowo utożsamiony z pochodzącym od starosłowiańskiego *besъ*³ sługą Diable/Szatana. Tłumacz zachował również nazwę lokalnego⁴ polskiego biesa – Boruty.

Andrzej Pilipiuk *Tajemnice wody / Загадки воды*:

29. Jakub przypomniał sobie, jak rzucał uroki, jak walczył w ponurych, ciemnych lasach z kapłanami Światowida, jak w podziemiach mauzoleum wbiął Leniowi osikowy kołek w pierś.

³ Początkowo *biesem* nazywano każdego złego ducha. Po chrystianizacji Słowiańszczyzny został on utożsamiony z wyobrażeniami judeochrześcijańskich szatańców [Podgórcy, 2005: 46].

⁴ Głównie z okolic Podlasia i z regionu łęczyckiego (z odpowiednimi przydomkami: Boruta Zamkowy, Zawidzki, Tumski itd.) [Podgórcy, 2005: 63-65].

Якуб припомнил, как он снимал порчу ведьмы, как боролся в темных, мрачных хлесах со жрецами Световида, как в подземельях Мавзолея вбивал осиновый кол в сердце Ленина, причем дважды.

W powyższym przykładzie zarówno stanowisko kapłana, jak i imię słowiańskiego bóstwa zostały oddane zgodnie z oryginałem.

2. Realia pod podszewką *fantasy*

a) elementy zmienione w tłumaczeniu

Jewgienij Łukin *Первый отворот* / *Pierwsze odstręczenie*:

30. Илья Пророк уже совершил с особым цинизмом свой антиобщественный поступок, и вода в озёрах заметно похолодела.

Temperatura wody w jeziorze wyraźnie spadła. Oficjalna cerkiewna wykładnia była taka: od dnia Ilji Proroka zaczynają bić źródła, dlatego woda staje się zimniejsza, lud zaś powiada, że Ilja Prorok kiedyś po prostu do jeziora odcodził kartofelki. Zaś w milicyjnych protokołach taki czyn chulikański jest ozdabiany określeniem „ze szczególnym cynizmem”. Tak więc Ilja Prorok już wykonał ze szczególnym cynizmem swój antyspołeczny postępek i woda w jeziorach wyraźnie się ochłodziła.

W powyższym przykładzie Dębski stosuje tłumaczenie opisowe – ma ono na celu przybliżenie polskiemu czytelnikowi realiów rosyjskiej cerkwi, w tym przypadku legendy związanej z jednym z prawosławnych świętych, prorokiem Ilją. Wprawdzie jego odpowiednikiem jest znany też w Polsce prorok Eliasz, ale Dębski zdecydował się na podkreślenie rosyjskiego charakteru wydarzenia, w końcu akcja opowiadania toczy się w Rosji.

Andrzej Pilipiuk *Котловня* / *Комёл*:

W powieści tej Jakub Wędrowycz zostaje porwany przez parę diabłów – Asmodeusza i jego pomagiera – do piekła. Na miejscu próbuje rozeznaczyć się w otoczeniu i znaleźć drogę na powierzchnię. Podczas swoich poszukiwań trafia do Centralnego Ośrodka Resocjalizacji Grzeszników I.N.F.E.R.N.O, Dystrykt Polska, Wydział Przypadków Beznadziejnych, gdzie napotyka swego dziadka. W miejscu tym, na skutek działań Jakuba, dochodzi do katastrofy. Opisanie przez Pilipiuka piekła

ma charakter niemieckiego obozu pracy, o czym świadczą zarówno nazwy poszczególnych zawodów postaci, jak i elementy świata przedstawionego, co ilustrują podane niżej przykłady.

31. Obciągnął na sobie esesmańska kurtkę. Jak zauważył wielu funkcjonariuszy tu takie nosiło, a w półmroku brak rogów, na szczęście, nie był specjalnie widoczny.

Якуб задумчиво поправил на себе немецкую куртку; как он заметил, здешний персонал носил такие же, а в темноте отсутствие рогов не так бросалось в глаза.

32. W pierwszej chwili sądził, że grzeszników nikt nie pilnuje, ale zaraz spostrzegł swoją pomyłkę. Przy palenisku kręcili się zarówno obozowi kapo, jak i diabły z widłami w rękach.

Сначала Якубу показалось, что за грешниками никто не смотрит, но в тенёчке дремали здоровенные черты с вилами в руках.

33. – Gdzie? – odepchnął go wachman.

– Kuda? – Na jego пути встал чёрт с вилами.

Na podstawie powyższych przykładów widać, że w rosyjskim przekładzie piekło zostało pozbawione „obozowej” charakterystyki. Dodatkowo decyzja o przetłumaczeniu *funkcjonariuszy* na *персонал* przesuwając skojarzenia rosyjskiego czytelnika raczej w stronę szpitala. W polskim oryginale paleniska z grzesznikami pilnowane są przez diabłów, które wysługują się *obozowymi kapo*, zgodnie z przysłowiem, że w piekle Polacy sami się pilnują. W tłumaczeniu na język rosyjski fragment ten został całkowicie pominięty.

Andrzej Pilipiuk, *Zabójca* (w Rosji opowieść ukazała się pod tytułem *Куллер* w antologii *Чего хотят демоны* w 2008 roku, w przekładzie Andrieja Bielanina):

34. „Zaraz tu będą smerfy” – „Скоро сюда понабежит полиция”

Potocznie występujący synonim *policjanta* pasuje do stylu wypowiedzi postaci i jego postawy wobec ogólnie rozumianego porządku i prawa. W rosyjskim tłumaczeniu mógł zostać użyty termin np. *фараон* [Никитина, 2007: 740], zamiast neutralnego *полиция*.

b) elementy zachowane w tłumaczeniu

Andrzej Pilipiuk *Tajemnice wody* / *Загадки воды*:

35. „, Jak tam moje ciśnienie, łapiduchu?” – „Ну и как там мое давление, Склифосовский?”

Łapiduch – to określenie ironiczne, dobrze oddające nastawienie Jakuba do otaczającego świata i do ludzi w szczególności. Nie uznaje on autorytetów i ceni swoją prywatność, ale z drugiej strony nie jest wrogo nastawiony do świata, charakteryzuje go raczej stoicki spokój. Jakub nie kryje swojego lekceważącego podejścia w stosunku do lekarzy, ponieważ sam jest znachorem i żadna pomoc medyczna nie jest mu potrzebna. Do uzdrowiska, które jest miejscem wydarzeń opowieści, wyjechał za namową przyjaciela, sam powątpiewa w celowość zalecanych mu ćwiczeń:

- No i jak tam samopoczucie? – zagadnął przyjaźnie (lekarz – przyp. mój).
- Samopoczucie poprawi mi się natychmiast, gdy stąd wyjadę – powiedział Jakub ponuro.

Użyte w przekładzie rosyjskim sformułowanie *Склифосовский* to odniesienie do znanego rosyjskiego lekarza Nikołaja Wasylewicza Sklifosowskiego, którego imieniem nazwany jest znany szpital kliniczny w Moskwie, a przede wszystkim do popularnego serialu telewizyjnego (*Склиф*), rosyjskiego odpowiednika *Ostrego dyżuru*. Użycie go w tym kontekście współgra z charakterystyką postaci.

Andrzej Pilipiuk *Kotłownia* / *Котёл*:

36. *Urząd Ochrony Piekła* – *отдел охраны преисподней*

Nazwa instytucji piekielnej stanowi nawiązanie do określenia „Urząd Ochrony Państwa” – istniejącej od 10 maja 1990 roku do 29 czerwca 2002 roku instytucji państwa, stanowiącej część (obok zlikwidowanych Wojskowych Służb Informacyjnych) służb specjalnych RP. UOP zastąpił zlikwidowaną Służbę Bezpieczeństwa MSW.

37. „Gospodarz wyciągnął spod spodu opasłą teczkę ubeckiego typu” – „Борут протянул руку, вынул из навесного шкафа толстую папку кагэбэшного типа”

Na wieść o katastrofie w Dystrykcie Polski Lucyfer stawia piekło w stan gotowości, wygłaszając przez interkom tekst napisany żargonem typowym dla ogłoszeń dotyczących klęsk żywiołowych albo wojny:

38. Służby bezpieczeństwa chemicznego w stan gotowości! – ryknął w słuchawkę interkomu. Ogłaszam czerwony alarm dla całego podkontynentu. Wszystkie jednostki medyczne skierują się natychmiast w rejon sektora polskiego. Szpital przygotować się na przyjęcie rannych.

Внимание всем службам безопасности! Объявляю общую тревогу для всех подразделений. Всем медслужбам немедленно отправиться в польский сектор. Клиникам приготовиться к приёму тяжелоораненых.

Andrzej Pilipiuk *Zabójca* / *Куллер*:

Nazwa lokalnego piwa, rzeczywiście istniejącego, a od momentu pojawienia się tego opowiadania należącego do ulubionych trunków Jakuba, nie została zmieniona: „Perła Mocna” – „Перла мощна”.

39. *Pan – nan* (odtworzenie polskiej rzeczywistości poprzez zwrot grzecznościowy *pan*, a nie *господин*).

40. „Ciapuś, uduś pana.” – „Шарик, задуши этого пана!”

Imię zwierzęcia specjalnie ma być zdrobniałe i nie zdradzające jego natury, mowa o udomowionym pytonie, którego Jakub szczuje na zabójcę.

Andrzej Pilipiuk *Tajemnice wody* / *Загадки воды*:

Dziad Jakuba Wędrowycza był Kozakiem, z czego Jakub jest bardzo dumny. Często też daje o sobie znać jego porywczy charakter, np. w wypowiedzi dotyczącej jego stanu zdrowia:

41. Może nie tak dobrze jak w partyzantce, kiedy to się kopało Szwabów tak długo, aż umierali, ale sławit’ Boha jeszcze nie najgorzej.

Правда, силы уже не те, что раньше, когда я в партизанке фрицев в зад пинал до тех пор, пока они дух не выпускали, но, слава богу, найдется еще по рох в пороховницах!

Ostatnim przykładem realiów zachowanych w przekładzie jest tłumaczenie nazwisk bohaterów:

42. Jakub Wędrowycz – Якуб Вендерович

43. Ефрем Нехорошев – Jęfrem Niechoroszew

W obu przypadkach zastosowano transkrypcję, a nie tłumaczenie dosłowne (polski odpowiednik nazwiska powinien brzmieć np. Niedobry). W obu przypadkach obce brzmienie jest zamierzone, bohaterem jest potomek Kozaków (Jakub Wędrawycz) oraz rodowity Rosjanin (Jęfrem Niechoroszew).

W przypadku elementów obcych w postaci terminów z dziedziny astrologii albo charakterystycznych neologizmów autorskich tłumacze przeważnie wychwytyją je i tłumaczą dosłownie, za pomocą ekwiwalentów funkcjonalnych, lub też stosują kalki – w przypadku neologizmów. Dzieje się tak, ponieważ są to elementy obce o charakterze jawnym, łatwiejsze do wykrycia zarówno przez tłumacza, jak i czytelnika. Można też nazwać je elementami spodziewanymi, jako że charakter powieści, w tym przypadku powieści *urban fantasy*, wywołuje u czytelnika określone skojarzenia z podobnymi dziełami, ponadto nasycenie terminologią fantastyczną, ezoteryczną, infernalną wpisało się już w konwencję szeroko rozumianej *fantasy*.

Inaczej wygląda sytuacja przekładów fragmentów powieści odnoszących się do świata realnego (współczesnego lub umiejscowionego w innym czasie historycznym), ale ukrytych pod fantastyczną podszewką. Tutaj wiele zależy od wyczucia tłumacza i jego znajomości stylu pisarza. Co innego znaleźć ekwiwalent *ciała astralnego*, a co innego odtworzyć cały charakterystyczny klimat obozu. Z drugiej strony należy dodać, że ukazywanie realiów w fantastycznej oprawie, ukrycie ich w nierealnym świecie jest zabiegiem klasycznym dla całej *science fiction* i *fantasy* (choć dla tej drugiej w mniejszym stopniu). Dobrym przykładem są powieści Arkadija i Borysa Strugackich czy Janusza Zajdla. Zabieg taki miał na celu przemycenie krytyki panującego systemu politycznego przez sito cenzorów i był zrozumiały oraz bez problemów odczytywany przez ówczesnych czytelników. Możliwe, że współcześnie, z powodu większej wolności słowa, czytelnicy utracili wrażliwość na tego typu strategię.

Bibliografia:

- Berman, A. (2009), „Przekład jako doświadczenie obcego”, w: Bukowski, P., Heydel, M. (red.), *Współczesne teorie przekładu. Antologia*, Znak, Kraków.

- Podgórcy, B. i A. (2005), *Wielka księga demonów polskich. Leksykon i antologia demonologii ludowej*, Kos, Katowice.
- Popovič, A. (2009), „Teoria przekładu w systemie nauki o literaturze”, w: Bukowski P., Heydel, M., *Współczesne teorie przekładu. Antologia*, Znak, Kraków.
- Даль, Н. (2007), *Иллюстрированный толковый словарь русского языка*, Астрель, Москва.
- Никитина, Т.Г. (2007), *Молодежный сленг. Толковый словарь*, Астрель, Москва.
- Токарев, С.А. (1987), *Мифы народов мира*, т. 1 и 2, Советская энциклопедия, Москва.

Źródła internetowe

- Полухина Я., „Авторские окказионализмы как элемент языковой игры (в цикле рассказов Евгения Лукина «Портрет кудесника в юности. Баклужинские истории)»”, Тюмень, ТГУ, [on-line] <http://www.lecton.perm.ru/poluhina1.shtml> – 11.06.2013.
- Форум, „Славянское Наследие”, [on-line] <http://www.nasled.org/forum/viewtopic.php?p=30665&sid=873176de5ff7267a5c4d92771082adc0> – 11.06.2013.
- Поиск по блогам Живого Журнала, [on-line] <http://www.ljpoisk.ru/archive/3349352.html> – 1.06.2013.
- Prywatny blog: [on-line] <http://eva-nadu.livejournal.com/120338.html> – 28.05.2013.
- Prywatny blog: ИДЕЯ НЕСУДЬБЫ И ПРИНЦИП БЕСПРИЧИННОСТИ, [on-line] <http://www.diary.ru/~melacholic-mad/p116284883.html> – 29.05.2013.

Polskie źródła cytatów i ich rosyjskie tłumaczenia

- Pilipiuk, A. (2002), *Kotłownia*, w: idem, *Czarownik Iwanow*, Fabryka Słów, Lublin.
- Pilipiuk, A. (2002), *Zabójca*, w: idem, *Kroniki Jakuba Wędrowycza*, Fabryka Słów, Lublin.
- Pilipiuk, A. (2002), *Zagadki wody*, w: idem, *Czarownik Iwanow*, Fabryka Słów, Lublin.
- Пилипюк, А. (2006), *Котѣл*, в: *Казачьи сказки*, пер. А. Беланин, Юмористическая серия, Москва.

- Пилипук, А. (2008), *Киллер*, в: *Чего хотят демоны*, пер. А. Беланин, Юмористическая серия, Москва.
- Пилипук, А. (2009), *Загадки воды*, в: *Ангел быстрого реагирования*, пер. М. Бобровская, Юмористическая серия, Москва.

Rosyjskie źródła cytatów i ich polskie tłumaczenia

- Лукин, Е. (2003), *Астральная история*, в: *Портрет кудесника в юности*, Издательская группа «АСТ», Москва.
- Лукин, Е. (2003), *Первый отворот*, в: *Портрет кудесника в юности*, Издательская группа «АСТ», Москва.
- Łukin, J. (2006), *Astralna historia*, w: *Mroczny bies. Almanach rosyjskiej fantastyki*, t. 1, tłum. E. Dębski, Fabryka Słów, Lublin.
- Łukin, J. (2006), *Pierwsze odstręczenie*, w: *Mroczny bies. Almanach rosyjskiej fantastyki*, t. 1, tłum. E. Dębski, Fabryka Słów, Lublin.

STRESZCZENIE

Przekład jako „doświadczenie obcego” rozumiany jest jako ustalenie stosunku swojego do obcego lub jako doświadczenie dla samego obcego. Zgodnie z tezą Antona Popoviča odczuwanie przekładu na tle produkcji rodzimej jako produktu obcego jest zgodne z oczekiwaniami odbiorców. Na podstawie rozważań teoretycznych Popoviča i Bergmana podjęto próbę ukazania celowości występowania elementów obcych w polskiej i rosyjskiej literaturze *fantasy* oraz – przede wszystkim – realizację zamierzeń autorów oryginału w przekładzie. Analizie zostały poddane wyrazy i wyrażenia związane z okultyzmem oraz z folklorem, a także gwara wchodząca w skład specyficznego słownictwa tworzącego charakterystykę postaci. Są to elementy świata przedstawionego: nazwy zawodów, zjawisk i przedmiotów, potworów i mitycznych istot. Po wyodrębnieniu wspomnianych elementów z tekstów oryginału i przekładu sprawdzono, czy został zachowany koloryt oryginału. Dokonano podziału na elementy zachowane i opuszczone lub zmienione w tłumaczeniu. Wnioski końcowe odwołują się do intertekstualnej tradycji literatury *fantasy*.

Słowa kluczowe: przekład, doświadczenie obcego, obcość, okultyzm, realia, *fantasy*

SUMMARY

„The translation as the experience of the foreign” in the context of translations of fantasy literature

Translation as the experience of the foreign is understood either as the relation of what is domestic to the foreign or as an experience for the foreign itself. According to a thesis of Anton Popovič, the readers expect and want the translation to be a foreign product when viewed against the native works. On the ground of theoretical reflections of Popovič and Bergmann an attempt was made to show the propriety of occurrences of the foreign elements in Polish and Russian fantasy literature, and above all, the fulfillment of the intentions of the authors of original works in translation.

Words and phrases that are connected with the occultism and folklore were analyzed, as well as elements of local dialects that contributed to specific vocabulary that create the flavor of characters. These are the elements of the presented world: names of nations, phenomena and objects, monsters and mythical beings. The mentioned elements were extracted from both the original and translated texts and examined for maintenance of the tone of the original. Afterwards a division was made into the elements preserved, dropped or changed in translation. The final conclusions relate to the intertextual tradition of the fantasy literature.

Key words: translation, the experience of the foreign, occultism, realities, fantasy